

УДК [373.3091:81`243](430)

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

Л. Г. Цибулько

ORCID 0000-0003-1201-3215

Д. В. Тищенко

Стаття присвячена проблемі навчання іноземних мов у початкових школах Німеччини. Доведено актуальність знання іноземних мов, які є необхідною складовою реалізації сучасної концепції освіти та розвитку ринку праці без кордонів в XXI столітті. Автори зазначають, що ще на початку 1990-х років більшість країн Євросоюзу започаткувала реформи системи шкільної освіти, зробивши іноземну мову обов'язковим предметом програми початкової школи, а у 1995 році Європейська комісія наголошувала, що кожен учень ЄС має оволодіти, як мінімум, двома мовами Союзу. У Німеччині навчання іноземних мов у початкових школах експериментально вводили у деяких федеральних землях ще в 70-х роках минулого століття, а поширення воно набуло у 90-х роках. У статті автори розкривають дидактичні принципи організації навчального процесу та методи навчання іноземних мов і зазначають, що метою навчання є формування і розвиток умінь учнів спілкуватися іноземною мовою. Спрогнозовано перспективу впровадження білінгвального навчання у початкові школи України, де проживає понад 100 національностей. Також автори статті зазначають, що вивчення і аналіз досвіду навчання іноземних мов на початковому ступені в європейських країнах є дотепер цікавим і доцільним.

Ключові слова: іноземна мова, мовна політика, початкова школа, навчання, білінгвальна школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, сусідство з Європейським Союзом, тісне співробітництво з країнами Заходу і Сходу вимагають від сучасних фахівців володіння іноземними мовами. Адже знання мов сприяє зближенню народів і поліпшує шанси молодих спеціалістів у досягненні успіху в професійній діяльності. Отже, соціальні та економічні фактори, а також необхідність у європейській інтеграції закликають до певних дій,

спрямованих на поліпшення навчання іноземних мов. Міністерство освіти і науки України розпочало реалізацію нової програми вивчення іноземних мов з новими підходами і завданнями. Вивчення зарубіжного досвіду в цій галузі свідчить, що в ньому можна знайти багато корисного для нашої системи навчання.

Ще в кінці VI століття до нашої ери відомий філософ і математик Піфагор Савоський зазначав, що «для пізнання звичаїв будь-якого народу слід намагатися насамперед вивчити його мову». Отже, вивчення іноземних мов має довгу історію. Про необхідність вивчення дітей іноземних мов у свій час писали англійський філософ і природознавець Роджер Бекон (1214-1292), чеський мислитель-гуманіст, педагог і письменник Я. А. Коменський (1592-1670), англійський філософ-матеріаліст Д. Локк (1632-1704), швейцарський педагог Й.Т. Песталоцці (1746-1827), французький письменник і філософ-просвітитель Д. Дідро (1713-1784), німецький поет, мислитель і природознавець Й.В. Гете та інші. Іноземні мови вивчали в європейських університетах та гімназіях. Але період «розквіту» вивчення іноземних мов почався у 60-х роках XX століття, а ще посилювався у 90-х роках у зв'язку зі значними політичними змінами, падінням Берлінської стіни, заснуванням Європейського Союзу і утворенням спільного європейського ринку. Європа все більше об'єднувалася, а інтенсифікація міжнародних відносин вимагала володіння іншими мовами. Слід зазначити, що фактично вже з 1974 року в усіх країнах членах ЄС навчання іноземним мовам було обов'язковим. У 1995 році Європейська комісія зазначала, що кожен учень Євросоюзу має володіти двома мовами Союзу. Було наголошено, що знання мов стає необхідним для того, щоб громадяни ЄС змогли скористатися професійними і особистими можливостями, які стали для них доступними з завершенням створення ринку без кордонів. Дотепер для Європи важливо, щоб громадяни ЄС володіли, як мінімум, двома іноземними мовами. Дві іноземні мови є вже обов'язковими в усіх школах Бельгії, Данії, Естонії, Латвії, Люксембургу, Нідерландів, Республіки Кіпр, Словачії, Словенії, Фінляндії та Швеції. Зазвичай першу іноземну мову європейські школярі вивчають з першого класу і мають 2-4 години на тиждень. Для 93% дітей першою іноземною мовою є англійська, другою є, як правило, французька, її вивчають 33% дітей. Німецьку мову, як іноземну, вивчають майже в усіх країнах ЄС. Понад 5% європейських учнів початкової школи вивчають дві або більше іноземних мов. З кожним роком збільшується кількість білінгвальних і багатомовних шкіл.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання навчання іноземним мовам в європейських країнах знайшли відображення в дослідженнях В. Гаманюк, Т. Годованець, О. Ільїної, М. Пархомчук та

інших вітчизняних науковців, але, на нашу думку, ще було недостатньо висвітлено питання навчання іноземним мовам у початковій школі країн ЄС, системи освіти яких заслуговують уваги.

Тому ми поставили собі за мету висвітлити і проаналізувати досвід організації навчання іноземних мов у початкових школах ФРН, однієї з найрозвиненіших країн Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Раннє навчання іноземних мов у Німеччині було започатковане ще у 1919 році вальдорфськими школами, де англійська і французька мови викладалися з 1 або 2 класу. Це починання підтримали деякі міські школи, але у 1933 році ці спроби були скасовані.

У 70-х роках минулого століття вивчення іноземної мови у початковій школі експериментально вводили у федеральних землях. Гессен, Нижня Саксонія та Північний Рейн-Вестфалія. А поширення навчання іноземної мови у початковій школі спостерігається вже в 90-х роках, у 2005 році воно стало обов'язковим, хоча в частині земель – лише з 3 класу. Тут слід зазначити, що німецькі учні початкової школи почали вивчати іноземну мову пізніше, ніж їхні однолітки у багатьох країнах ЄС (Friendsprachen in der Grundschule-Sachstand und Konzeption 2013).

У початковій школі учні мають, як правило, 2 години іноземної мови на тиждень. З 1 класу запроваджуються також і факультативні заняття. На всій території ФРН основною іноземною мовою є англійська, далі французька. Але у прикордонних районах також пропонується голландська, данська, польська та чеська мови. Вивчаються також мови іноземних співгромадян (їх у країні понад 10%): іспанська, італійська, португальська, російська, турецька та мови національних меншин: сербська та фризська (Bildungsplan für die Grundschulen).

Навчання іноземних мов у початковій школі ґрунтується на навчальних планах федеральних земель, що орієнтуються насамперед на мовленнєву компетенцію. Весь процес навчання іноземної мови спрямований на те, щоб розбудити у дітей допитливість і відкрити шлях до іншої культури. Особлива увага приділяється аудіюванню та розвитку мовлення. Заняття в ігровій формі і музичній формі відкривають дітям доступ до іноземних слів, звуків мови і перших навичок спілкування. Навички відпрацьовуються і практикуються у мовленнєвих ситуаціях, учні поступово стають більш впевненими у спілкуванні. Учні навчають стратегіям розуміння і швидкого запам'ятовування слів, розвивають їх мовну яву. Діти мають отримувати задоволення від спроб і експериментів, від порівняння з рідною мовою, від відкриття особливостей і закономірностей іншої мови.

Протягом перших двох років – виключно усна мова. Діти взагалі не пишуть. Вони вчаться слухати слова, словосполучення і фрази, використовувати відомі слова у комбінаціях, грають. Перевірка та оцінювання знань учнів здійснюється лише в усній формі. Завдання мають комунікативний характер, вони орієнтуються на тему, ситуацію та компетенцію. Але все без оцінок. Оцінки виставляються лише в кінці 2-го року навчання мови. Досвід свідчить, що на кінець 2-го року навчання учні самі можуть будувати мовленнєві структури, поглиблювати їх, висловлювати свою думку щодо якоїсь ситуації чи події (English in der Grundschule).

З 3-го року навчання діти починають писати. Звичайно, це для них складно, адже написання слів у англійській мові значно складніше німецького. Гра й тут відіграє велику роль. Вчителі на 3-му й 4-му році навчання все ще дотримуються принципу спонукати дітей якомога більше говорити (рольові ігри, складання діалогів, монологічні висловлювання).

У початковій школі ФРН учні вивчають на заняттях з іноземної мови такі теми:

I. Повсякденне життя:

1) Про себе (вітання, представлення, знайомство, почуття, частини тіла людини, одяг).

2) Вдома (квартира, будинок, кімната, меблі, їжа і напої).

3) Школа (дні, числа, час, кольори, розпорядок дня).

4) Вільний час (хобі, спорт, канікули, домашні тварини).

5) У місті (транспорт, орієнтація).

6) Шопінг (гроші, супермаркет, універсам, кафе).

II. Соціальне оточення:

1) Сім'я і друзі (родинні стосунки, дружні зв'язки).

2) Традиції (свята, звичаї).

III. Оточення і краєзнавство:

1) Природа і оточуючий світ (пори року, погода, тварини).

2) Англомовний світ (діти з англомовних країн, соціокультурні і географічні аспекти).

У своїх навчальних планах федеральні землі дотримуються в організації навчання іноземної мови наступних дидактичних принципів:

– одномовність;

– дієва орієнтація в аутентичній мовленнєвій ситуації;

– перевага усного мовлення з використанням опори на письмові дії (читання і письмо);

– ігрова практична робота з мовленням;

– терпимість до помилок;

- комунікативна прогресія;
- самоаналіз мовлення;
- внутрішнє диференціювання;
- врахування існуючої багатомовності в навчальній групі;
- цілісність навчального процесу.

Слід зазначити, що проблеми навчання іноземної мови у початковій школі не залишаються поза увагою федерального уряду та урядів федеральних земель. Цими питаннями займається постійно діюча Конференція міністрів культури і освіти федеральних земель (КМК) (Bildungsplan für die Grundschulen). Спочатку були дискусії щодо раннього навчання дітей іноземних мов, але методисти і вчителі переконалися, що краще починати навчання іноземної мови саме з 1 класу (а не з 3-го, як це здійснюється в частині шкіл), бо через 2 роки, тобто після 4 класу, відбувається перехід до наступної школи, де постійно зростає навчальне навантаження. Крім того, досвід переконує, що діти до 10 років найменше засвоюють іноземну мову.

У процесі вивчення іноземної мови у початковій школі закладається основа для тривалого вивчення іноземних мов, розширюється погляд на світ та на власну культуру, виховується толерантність до інших культур, пізнаються спільні риси та відмінності з рідною мовою, розвиваються комунікативні навички (Die Vor- und Nachteile des Fremdsprachen de unterrichts im fruechen Kinderalter).

Важливим є те, що періодично у федеральних землях проводиться вивчення, аналізу й оцінювання стану навчання іноземних мов із залученням науковців університетів. Уже в 1996 році після вивчення гамбурзького експерименту «Англійська мова з 3-го класу» світ побачила праця «Англійська мова у початковій школі, а далі?». У федеральній землі Баден-Вюртемберг у 2001-2005 роках під керівництвом науковців здійснювався пілотний проект «Іноземна мова у початковій школі». У процесі вивчення стану справ у навчанні іноземної мови у початковій школі федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія поряд з опитуванням усіх 3100 керівників шкіл і 500 фахівців були організовані відвідування занять і мовних тестів для дослідження актуального стану розвитку мови у таких критеріях: читання, аудіювання і мовлення. У тестах брали участь 3000 учнів. Було зазначено, що вже у початковій школі діти експериментують, відкривають зразки, закономірності і особливості іноземної мови, а ранній початок вивчення іноземної мови дозволяє поступово підходити до навчання другої і третьої мови (Die Vor- und Nachteile des Fremdsprachen de unterrichts im fruechen Kinderalter).

На 75-му пленарному засіданні регіональної комісії ЄС з питань багатомовності (червень 2008р.) зазначалося, що головною метою мовної політики ЄС на сучасному етапі є досягнення такого рівня мовної освіти, коли б кожен громадянин ЄС володів двома іноземними мовами. З метою досягнення мети «Рідна мова та дві іноземні» було запропоновано створення в усіх регіональних власних форумів, щоб контролювати суспільні, наукові, освітні та політичні тенденції багатомовності на місцях та мотивувати громадян до тривалого вивчення іноземних мов (Frendsprachen inder Grundschule – Sachstand und Konzeption 2013).

При формуванні єдиного територіального простору ЄС намагається дотримуватися принципів, сформульованих Радою Європи:

- європейське лінгвістичне розмаїття – це надбання, яке варто зберегти і захистити;
- повноцінне використання «робочих мов» Ради Європи;
- комплексний підхід до навчання іноземних мов, вивчення не лише «робочих мов», а й інших мов ЄС (Т.Ю.Годованець, О.В.Ільїна).

Останніми десятиліттями в Німеччині все частіше пропонується білінгвальна система навчання, насамперед у регіонах спільного проживання національних меншин: англійсько-німецьке, італійсько-німецьке, іспансько-німецьке, французько-німецьке, голландсько-німецьке, турецько-німецьке, чесько-німецьке. У 2008 році в країні було понад 80 білінгвальних початкових шкіл, у 2014 році їх було вже 287. Відкривалися також і багатомовні школи. Більшість білінгвальних і багатомовних шкіл знаходяться у прикордонних районах та великих містах. Найбільше їх – у Берліні (38 шкіл), далі ідуть Кельн, Мюнхен, Бонн і т.д. У федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія їх 38, у землі Гессен – 28, у Баварії – 27, у землі Баден-Вюртемберг – 25, у федеральній землі Рейнланд-Пфальц – 23, далі йдуть землі Шлезвіг-Гольштейн, Саар, Бранденбург, і кількість їх збільшується.

Дотепер на всій території ФРН у білінгвальних школах найчастіше пропонуються: англійська мова (44%), французька (13% насамперед у землях Баден-Вюртемберг та Саар), данська (13%, земля Шлезвіг-Гольштейн), сербська (6%, земля Бранденбург), італійська мова (5%), грецька (4%), іспанська (3%), російська та японська (по 2%), голландська, турецька та інші мови (по 1%). У зв'язку з розширенням кордонів ЄС на схід більше почали вивчати польську та чеську мови. Російська мова пропонується переважно у нових землях, де до об'єднання Німеччини вона була обов'язковим шкільним предметом. Зараз її не знімають з рахунку, бо нею розмовляють найбільше громадян Європи, її добре розуміють у слов'янських країнах Європи, вона є визнаною в ООН і т. д. (Frendsprachen

inder Grundschule – Sachstand und Konzeption 2013). Перевага білінгвальної освіти полягає в тому, що вона є шляхом до мультикультурної освіти.

Висновки. Підсумовуючи усе вищевикладене, можемо констатувати, що навчання іноземної мови у початковій школі в Німеччині приділяється велика увага, як і в інших країнах Євросоюзу. В Німеччині набули поширення дві концепції навчання іноземних мов: навчання іноземної мови як підготовка контакту з іншими народами та білінгвальне навчання, яке потребує спеціальної підготовки фахівців.

Оскільки іншомовна освіта у початковій школі України набуває все важливішого значення, дослідження досвіду інших європейських країн щодо навчання іноземних мов на початковому ступені є, на нашу думку, доцільним.

Досвід Німеччини свідчить, що іноземна мова краще засвоюється при застосуванні моделі білінгвального навчання. Крім того, запровадження білінгвального навчання знижує ризик прояву ксенофобії та дискримінації за етнічною ознакою, тому, на нашу думку, білінгвальне навчання треба широко використовувати у початковій школі в Україні, адже у нас проживає біля 100 етнічних груп.

Література

1. Гаманюк В. А. Європейський та міжнаціональний вибір шкільної освіти у Німеччині. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школі*. 2010. №8. С. 67-74.
2. Годованець Т. Ю., Ільїна О. В. Ефективне навчання іноземним мовам в Європейських країнах – шлях до спільного мовного простору. URL : <http://www.rusnauka.com> (дата звернення : 22.12.2018).
3. Закон України "Про освіту" URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення : 05.01.2019).
4. Мазурка Л. І. Мовна політика щодо освіти національних меншин в Україні. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник Національного інституту стратегічних досліджень*. 2013. №4(29). С. 106-112.
5. Пархомчук М. Багатомовність як перспектива розвитку іномовної освіти в початкових школах Німеччини. URL : <http://www.stationline.org.ua> (дата звернення : 11.11.2018).
6. Bildungsplan für die Grundschulen. URL : <http://www.lis.bremen> (дата звернення : 25.12.2019).
7. Bilingualer Unterrichts an deutschen Grundschulen. URL : <http://www.oise.com> (дата звернення : 17.09.2018).
8. Die Vor-und Nachteile des Fremdsprachen de unterrichts im fruechen Kinderalter. URL : <http://www.poradis.de> (дата звернення : 15.11.2018).
9. English in der Grundschule. URL : <http://www.grundschoolkoenig.de> (дата звернення : 03.01.2019).

10. Fremdsprachen in der Grundschule: Deutsche Spaetzuender ("Sueddeutsche Zeitung", 24 Sept 2015) URL : <http://www.sueddeutsche.de> (дата звернення : 04.01.2019).
11. Fremdsprachen in der Grundschule - Sachstand und Konzeption 2013. Beschluss der Kulturminister konferenzvom 17.10.2013. URL : <http://www.kmk.org> (дата звернення : 16.11.2018).
12. Fruestart in der Fremdsprachen: Fortschritte und Folgen. In: *Fremdsprachen unterrichtet in der Grundschule*. 22./23.03.2007 URL : <http://www.bildungsserver.berlin-brandenbrg.de> (дата звернення : 22.01.2019).

References

1. Hamaniuk, V. A. (2010). Yevropeyskiy ta mizhnatsionalnyi vybir shkilnoi osvity u Nimechchini [European and international choice of school education in Germany]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii ta zahalnoosvitnii shkoli*, # 8, 67-74 (ukr).
2. Hodovanets, T. Yu., & Ilyina, O. V. *Efektivne navchannia inozemnym movam v Yevropeyskykh kraynakh–shliakh do spilnoho movnoho prostoru [Effective learning of foreign languages in European countries is the way to a common language environment]*. Retrieved from <http://www.rusnauka.com> (date of appeal: 22.12.2018 (ukr)).
3. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (date of appeal: 05.01.2019) (ukr).
4. Mazurka, L. I. (2013). *Movna polityka shchodo osvity natsionalnykh menshyn v Ukraini [Language policy on the education of national minorities in Ukraine]. Stratehichni priorytety: naukovo-analitychnyi zbirnyk Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen*, #4(29), 106-112 (ukr).
5. Parkhomchuk, M. *Bahatomovnist yak perspektyva rozvytku inomovnoi osvity v pochatkovykh shkolakh Nimechchyny [Multilingualism as a perspective for the development of non-formal education in elementary schools in Germany]*. Retrieved from <http://www.stationline.org.ua> (date of appeal: 11.11.2018) (ukr).
6. *Bildungsplan für die Grundschulen*. Retrieved from <http://www.lis.bremen> (date of appeal: 25.12.2019) (ger).
7. *Bilingualer Unterrichts an deutschen Grundschulen*. Retrieved from <http://www.oise.com> (ger). (date of appeal: 17.09.2018).
8. *Die Vor-und Nachteile des Fremdsprachen de vunterrichts im fruechen Kinderalter*. Retrieved from <http://www.poradis.de> (date of appeal: 15.11.2018) (ger).
9. *English in der Grundschule*. Retrieved from <http://www.grundschoolkoenig.de> (date of appeal: 03.01.2019) (ger).
10. *Fremdsprachen in der Grundschule: Deutsche Spaetzuender* ("Sueddeutsche Zeitung", 24 Sept 2015) Retrieved from <http://www.sueddeutsche.de> (date of appeal: 04.01.2019) (ger).
11. Fremdsprachen in der Grundschule - Sachstand und Konzeption (2013). *Beschlus der Kulturminister konferenzvom* 17.10.2013. Retrieved from <http://www.kmk.org> (date of appeal: 16.11.2018) (ger).

12. Fruestart in die Fremdsprachen: Fortschritte und Folgen. In: *Fremdsprachen unterrichtet in der Grundschule*. 22./23.03.2007 Retrieved from <http://www.bildungsserver.berlin-brandenbg.de> (date of appeal: 22.01.2019) (ger).

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛАХ ГЕРМАНИИ

Л. Г. Цыбулько, Д. В. Тищенко

Статья посвящена проблеме обучения иностранным языкам в начальных школах Германии. Доказана актуальность знания иностранных языков, которые являются необходимой составляющей реализации современной концепции образования и развития рынка труда без границ в XXI веке. Авторы отмечают, что еще в начале 1990-х годов большинство стран Евросоюза начало реформы системы школьного образования, сделав иностранный язык обязательным предметом программы начальной школы, а в 1995 году Европейская комиссия подчеркивала, что каждый ученик ЕС должен овладеть, как минимум, двумя языками Союза. В Германии обучение иностранных языков в начальных школах экспериментально вводили в некоторых федеральных землях еще в 70-х годах прошлого века, а распространение оно получило в 90-х годах. В статье авторы раскрывают дидактические принципы организации учебного процесса и методы обучения иностранных языков и отмечают, что целью обучения является формирование и развитие умений учащихся общаться на иностранном языке. Спрогнозирована перспектива внедрения билингвального обучения в начальные школы Украины, где проживает более 100 национальностей. Также авторы статьи отмечают, что изучение и анализ опыта обучения иностранным языкам в начальной школе в европейских странах является до сих пор интересным и целесообразным.

Ключевые слова: иностранный язык, языковая политика, начальная школа, обучение, билингвальная школа.

TEACHING FOREIGN LANGUAGES AT PRIMARY SCHOOLS OF GERMANY

L. G. Tsybulko, D. V. Tishchenko

The article deals with the problem of teaching foreign languages at primary schools of Germany. The relevance of knowledge of foreign languages, which are a necessary component of the implementation of the modern concept of education and development of the labor market without borders in the XXI century, is proved. Germany is located in the centre of the EU, and Europe is the meeting point of a variety of multicultural societies. This diversity creates a special need for communication, mutual understanding and tolerance between peoples. That is why that in the 1990-th the majority of the EU countries implemented reforms, making foreign languages a

compulsory part of the primary school curriculum. In 1995 the European Commission noted, that every pupil of the EU has to master two languages of the Union.

In the most schools of Germany the first foreign language is English, and the pupils have, as a rule two English lessons weekly. The aim of teaching foreign languages at primary schools is the development of pupils abilities to communicate in a foreign language. The list of conversational topics, which are being learned in primary school, is presented in the article. The didactic principles of organization of educational process and methods of teaching are disclosed as well. The authors note that there are hundreds of bilingual and multilingual schools in Germany too. The prospect of introducing bilingual education in primary schools of Ukraine, where more than 100 nationalities live, is predicted. It should be said, that the Federal government pays great attention to the problems of teaching foreign languages at primary school.

Key words: Foreign language, language policy, primary school, teaching, bilingual school.

Цыбулько Людмила Григорівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна). E-mail: luda.czibulcko@gmail.com

Tsybulko Liudmyla Gryhorivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: luda.czibulcko@gmail.com

Тищенко Дарина Віталіївна – студентка 4 курсу факультету ПТІО ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна). E-mail: v.kozlovsky96@gmail.com

Tishchenko Daryna Vitaliivna – 4th year student of the Faculty of Technical Education and Science Department of "Donbas State Pedagogical University" (Sloviansk, Ukraine). E-mail: v.kozlovsky96@gmail.com